

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

ЦАРИК ОЛЬГА МИХАЙЛІВНА

УДК 809.1(883.3+884.0)

**ТВОРЧИСТЬ БОГДАНА ЛЕПКОГО
В УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИХ ЛІТЕРАТУРНИХ
ВЗАЄМИНАХ 1899-1941 РР.**

10.01.05 – порівняльне літературознавство

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Тернопіль – 2001

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі теорії літератури і порівняльного літературознавства Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
Гром'як Роман Теодорович, Тернопільський державний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, кафедра теорії літератури і порівняльного літературознавства, завідувач.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, в. о. професора
Поліщук Ярослав Олексійович, Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра української літератури, завідувач;

кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник

Нахлік Євген Казимирович,
Львівське відділення Інституту літератури імені Тараса Шевченка,
керівник.

Провідна установа - Київський національний університет
імені Тараса Шевченка, кафедра полоністики, Міністерства освіти і науки
України, м. Київ.

Захист відбудеться 20 квітня 2001 року о 14 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К58.053.02 по захисту кандидатських дисертацій у Тернопільському державному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (46027, м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2, тел. 33-47-25).

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (46027, м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2).

Автореферат розісланий 19 березня 2001 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. В. Папуша

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Українсько-польські відносини в усіх сферах суспільного життя більшою чи меншою мірою постійно цікавлять не тільки політиків, істориків, а й культурно-освітніх діячів, широкі кола народів цих країн. Їх зацікавлення зумовлюються зіткненням національних інтересів на порубіжжі автохтонних сусідів, опосередковуються відображенням і заломленням цих інтересів у свідомості різних верств українців і поляків, які дуже часто опинялися в полі зацікавлення третьої сили. Все це відбивалося в культурі взагалі і художній літературі зокрема. Тому взаємини цих народів, їх історія, культура – минуле і сучасне – регулярно стають предметом постійних наукових досліджень. Про це свідчать численні двосторонні наукові конференції, симпозіуми, спільні політично-економічні, освітні, культурні і видавничі програми, характерні для останнього десятиріччя. Вони поступово прояснюють і усувають ті складнощі, які нагромаджувалися протягом нашої історії. Літературознавство у цій справі винятку не становить. Проте зі зміною суспільно-політичної ситуації в сучасних Україні та Польщі, зі зміною духовних взаємин між ними, а також із збагаченням літературознавчої методології постає необхідність нового дослідження ролі українського письменника і професора Ягеллонського університету (Краків) Богдана Лепкого (1872 – 1941) у взаємозв'язках української і польської літератур. Такої потреби не заперечують ні ґрунтовні праці лепкознавців В. Сімовича /Верниволи/, Ю.-Є. Пеленського, В. Лева, М. Сивіцького, В. Мокрого, М. Ільницького, Ф. Погребенника, О. Веретюк, ні матеріали наукових конференцій у Кракові (1991), в Тернополі (1992, 1997), в Івано-Франківську (1992).

В опублікованих досі матеріалах не вичерпано опису контактних стосунків Б. Лепкого з діячами і художніми явищами польської літератури, а творча спадщина Б. Лепкого, що тривалий час замовчувалася в колишньому СРСР, вивчається поки що без докладних типологічних зіставлень з іншими національними літературами, хоча існують як усвідомлення такої доцільності, так і публічні заклики до їх реалізації. Це засвідчують і матеріали Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 125-річчю від дня народження письменника “Творчість Богдана Лепкого в контексті європейської культури ХХ сторіччя”, а також найновіші дисертаційні праці В. околвої (Одеса, 1997) і Н. Буркалець (Рівне – Київ, 1999).

У такій ситуації актуальним є компаративістичний підхід до розгляду творчості Б. Лепкого крізь призму його стосунків з польським письменником Владиславом Орканом (27.XI.1875 – 14.V.1930), ролі цих митців у популяризації української літератури серед поляків. Підставою для цього аспекту дослідження є особисте знайомство, листування письменників; їхня співпраця в підготовці польською мовою збірників української прози і поезії; взаємооцінки творчості.

Зв'язок роботи з програмами, планами, темами. Робота виконувалася на кафедрі теорії літератури і порівняльного літературознавства Тернопільського державного педагогічного

університету імені Володимира Гнатюка з 1997 року в руслі комплексної теми “Проблеми рецептивної естетики, поетики і наратології в українсько-зарубіжних літературних зв’язках”, її план-проспект узгоджений з бюро Науково-координаційної ради “Класична спадщина і сучасна художня література” при Інституті літератури імені Тараса Шевченка НАН України.

Мета і завдання дисертаційного дослідження.

Метою праці є розкриття генетично-контактних і типологічних зв’язків і відповідностей у прозі Богдана Лепкого і Владислава Оркана, характеристика їх ролі у розвитку і збагаченні українсько-польських літературних взаємин.

При цьому ставились і вирішувались такі конкретні **завдання**:

- систематизувати наявну інформацію про контактні зв’язки Б. Лепкого та В. Оркана;
- виявити та усунути допущені раніше купюри в матеріалах, які стосуються творчих взаємин українського і польського письменників;
- повніше описати літературне життя Східної і Західної Галичини, яке визначало “механізм” і своєрідність творчих контактів Б. Лепкого і В. Оркана в контексті українсько-польських літературних взаємин;
- виходячи з сучасних засад літературознавчої компаративістики, розкрити генетично-контактні зв’язки новелістики і типологічні відповідності повістей письменників;
- реінтерпретувати роль Б. Лепкого і В. Оркана в літературному процесі кінця XIX — 40-х років XX століття.

Об’єктом дослідження є новелістика і повість “Веселка над пустарем” Б. Лепкого, новели, оповідання, повість “В розтоках” В. Оркана в контексті оновлення епічних жанрів у європейських літературах періоду, коли жили і творили ці письменники за однакових суспільно-політичних умов. Розглядаючи ці об’єкти, зосереджуємо увагу на взаємоорієнтаціях і взаємооцінках Б. Лепкого, В. Оркана, які свідомо співвідносили свою творчість з новелістикою В. Стефаніка, еволюціонували у власних стильових уподобаннях. Це і буде домінантним **предметом** наших спостережень та узагальнень.

Методологічна основа дослідження. У своїх теоретичних засновках ми виходили з ідей класиків літературознавчої компаративістики, узагальнених в наукових збірниках “Comparative Literature. Metod and Perspektive” (1961), “Antologia zagranicznej komparatystyki literackiej” під редакцією Г. Янашек-Іванічкової (1997), з урахуванням досвіду порівняльних студій вчених України (Ю. Булаховська, Г. Вервес, Д. Затонський, Д. Наливайко, А. Нямцу, В. Пригодій), Польщі (Е. Касперський, Р. Лужний, Г. Маркевіч, Г. Янашек-Іванічкова), Словаччини (Д. Дюришин), Росії (М. Алексєєв, В. Жирмунський, І. Неупокоева та ін.).

Осмыслюючи стратегію дослідження, вибір методів і методики їх реалізації, ми керувалися думкою про важливість мотивації генетично-контактних зв’язків, відповідностей, перегуків у

творах досліджуваних авторів; про істотність не стільки констатації впливів одного митця на іншого, скільки простеження їх творчості в перспективі регіональної чи світової спільності при збереженні національної своєрідності та індивідуального стилю. З величезної кількості можливих аспектів компаративістичних студій можна обирати доцільні, якщо виокремлювати відповідні “поля відношень” (У. Бройх): текст – текст; текст – система (контекст творчості письменника, жанрова спорідненість та ін.). Тому прагнучи системного аналізу українсько-польських літературних зв’язків, ми умовно виокремлюємо різні “поля відношень”: письменник – письменник (Б. Лепкий, В. Оркан), твір – творчість; твір – жанрова система (новела – новелістика); компонент – твір (тема, мотив – твори Б. Лепкого і В. Оркана); твір – твір – система (“В розтоках” – “Веселка над пустарем” – своєрідність повісті як жанру на початку ХХ століття) тощо.

Обираючи дослідницькі процедури і методичні прийоми, ми також враховували досвід Б. Лепкого як критика та історика літератури (“Наше письменство”), компаратиста (його доповідь “Pod romnikiem Piotra I”) і письменника, що “полемізував”, провадив діалог власними творами у відповідному історико-літературному контексті (“Під тихий вечір”, цикл романів про Мазепу).

Таким чином, на різних стадіях дисертаційного дослідження з відповідною мірою використовуємо такі **методи**, як біографічний, порівняльно-історичний, генетично-функціональний і типологічний.

Новизна дослідження полягає у постановці конкретних нових завдань і зумовлюється отриманими результатами. Вперше в українському літературознавстві зроблено спробу докладного зіставлення малої прози Б. Лепкого та В. Оркана на проблемно-тематичному і жанрово-стильовому рівнях, а також двох повістей в аспекті концепції героя та оновлення жанрової структури. Автор дисертації доводить, що між художніми світами Богдана Лепкого та Владислава Оркана є більше типологічних аналогій і відповідностей, ніж в Оркана і Стефаника чи Лепкого і покутського новеліста, що був, за словами І. Франка, “абсолютним паном форми”.

Апробація результатів дослідження. За темою дослідження прочитані доповіді на всеукраїнській науковій конференції “Творчість Б. Лепкого в контексті європейської культури ХХ століття” (Тернопіль, 1997); українсько-польському симпозиумі (Тернопіль, 1997); на звітних конференціях викладачів та аспірантів Тернопільського державного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (1998, 1999, 2000 рр.). Дисертацію обговорено і рекомендовано до захисту на засіданні кафедри теорії літератури і порівняльного літературознавства цього ж вузу 21. 09. 2000 р.

За темою дисертації оприлюднено 8 публікацій, в тому числі 5 статей у фахових виданнях, монографія.

Структура і обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Дослідження викладене на 185 сторінках, з них 161 основного тексту. Бібліографія нараховує 248 позицій.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність, мету й завдання дослідження, з'ясовано теоретико-методологічну основу, наукову новизну, теоретичне й практичне значення роботи.

У першому розділі “**Літературне життя Галичини кінця XIX – початку XX століття як фактор українсько-польських літературних взаємозв’язків**” – розглядаються загальні проблеми, що так чи інакше стосуються художнього світу письменників, чия творчість досліджується.

Відзначається, що Богдан Нестор Лепкий вийшов публічно на літературну арену як громадянин Австро-Угорщини в тому регіоні багатонаціональної імперії, де в політичному житті домінували поляки, саме тоді, коли в черговий раз загострилися українсько-польські відносини. Приводом до цього далекосяжного напруження, яке відлунувало в усіх сферах громадського життя, була так звана “нова ера”, проголошена галицькими народовцями 1890 року. Її суттю був курс на порозуміння українців з поляками шляхом об’єднання парламентських фракцій українських народовців і польських консерваторів. Водночас спроба примирення і консолідації українських національних сил привела до глибшої політичної диференціації, внаслідок чого впродовж останнього десятиліття XIX століття в Галичині виникли чотири українські новітні партії з власними програмами: Русько-українська радикальна партія (М. Драгоманов, І. Франко, М. Павлик), Українська національно-демократична партія (М. Грушевський, І. Франко, К. Левицький), Соціал-демократична партія (М. Ганкевич), Католицький русько-український союз (О. Барвінський). Поляки відповідно мали свої об’єднання та партії: Стронніцтво людове, Національно-демократичну (т.зв. “ендеки”, “станьчики”), Польську партію соціал-демократичну Галичини і Сілезії.

Нові історично-політичні обставини зумовлювали появу нової генерації українських національних провідників, впливали на літературне життя, втягуючи в різні політичні партії і письменників, ставлячи перед дилемою вибору навіть тих, хто відверто маніфестував, проголошував свій аполітизм, або принципово творив “чисте мистецтво”. Так ускладнювалося питання співвідношення політики і мистецтва, розуміння специфіки літератури, що впливало на **структуру літературного життя в Галичині і творчу активність Богдана Лепкого (1.1.)**. У даному параграфі розглянуто поняття літературного життя взагалі та структуру літературного життя Галичини крізь призму українсько-польських літературних зв’язків. У праці наголошується, що неповнота національного літературного життя українців у Галичині, яка входила до складу

Австро-Угорської імперії, відіграла стимулюючу роль у творчості Б. Лепкого, спонукаючи його до моделювання свого художнього світу вже як візійного, фікційного, а не тільки достовірно правдоподібного.

Секрети популярності Б. Лепкого і деякі “механізми” його впливу на інших письменників-сучасників (зокрема, молодомузівців) значною мірою пояснив ще П. Карманський у книзі спогадів “Українська богема” (1936): “навчив нас дивитися на Захід”, хоча літературної школи не створив. На закінчення першого розділу розглядаються **взаємини В. Оркана, В. Стефаніка і Б. Лепкого в літературному житті 1899 – 1930 рр.** і мотивується висновок про те, що дружба Б. Лепкого з В. Стефаніком і В. Орканом стимулювала еволюцію творчого методу та індивідуального стилю Лепкого – він свідомо прагнув писати інакше, ніж до зустрічі з ними. В свою чергу В. Оркан спочатку вбачав певну перевагу Лепкого над Стефаніком (“jest już więcej artystą uświadomionym”).

Роль Б. Лепкого в активізації літературних взаємин між українцями і поляками до початку Першої світової війни полягала в тому, що він не тільки інформував польську освічену громадськість про культурно-політичне життя українців Галичини і Східної України, а й розвінчував антиукраїнську політику царського самодержавства; добирав для польськомовних перекладів твори українських письменників, формував про них думку В. Оркана як перекладача й автора передмов до перекладних видань.

Розділ 2. “Генетично-типологічні аспекти малої прози Б. Лепкого і В. Оркана” складається з двох підрозділів. Спочатку виявляються і систематизуються **елементи компаративістики в рефлексіях самого Б. Лепкого з приводу художньої літератури**, а далі простежуються **тематично-проблемні перегуки новелістики й оповідань Б. Лепкого і В. Оркана.**

Аналіз історико-літературних праць і спогадів Б. Лепкого виявляє численні елементи компаративістики в його роздумах, міркуваннях про художні явища. Український письменник уже замолоду привик осмислювати “українську справу” в порівнянні з “великим світом” і це позначилося на його власній творчості. Вхідження Б. Лепкого з дитинства до зрілості в контекст літературних взаємин постійно поглиблювалося, розширювалося, живило його самокритицизм як поета, прозаїка і професійного літературознавця. Він як учений фіксував подібності, аналогії, відповідності не для вишукування “впливів” чи применшення / вивищення ролі якоїсь літератури, а для підкреслення індивідуального характеру художнього світу того митця, чий тексти досліджував.

Для розуміння тематично-проблемних перегуків оповідань, новел Б. Лепкого та В. Оркана і міри самостійності українського письменника мають значення такі його думки: “Якась життєва подія вражала мене і не давала мені спокою. Я бачив людей, що були їй причасні, зживався з ними,

відчував їх горе і кривду і переносив все те на папір своїм власним, невишукуваним і несилюваним способом.

Я чув їх голос, їх крик розпуки і хотів закріпити їх на папері. Звідси ці провінціалізми [...]. Маєстат життя, з усім своїм горем і щастям, з радістю і смутком був для мене важнішим від чорнильних приписів”¹.

Пильно приглядаючись до життя, осмислюючи причини людської кривди, Б. Лепкий не поділяв соціально-економічного детермінізму, а все життя залишався християнським гуманістом, тому класові проблеми не були для нього вирішальними, хоча зіткнень між представниками різних соціальних верств письменник не обминав. Щодо цього також маємо його пряму і безпосередню вказівку: “Я й донині не можу зрозуміти тієї політичної, суспільної і всякої другої кривди, яку чоловік чоловікові і народ народові творять. З цього погляду я донині дитина, і ні Маркс, ні Лассаль не годні мене заспокоїти. “Царствіє Божє єсть внутрі нас” – та й годі. Мені донині здається, що тільки плекання гуманних почувань, тільки поширення етичних надбань культури може вирівняти ці рови і дебри, які лежать поміж нами і в які падемо ми самі або куди тручає нас наш ближній, який ще не викараскався з зоологічного берлогу, хоч він, може, й спить на лебединих пухах і п’є з хрусталивих чарок... Це той ґрунт, на якому явилися мої перші оповідання”².

Свідомість Б. Лепкого і В. Оркана формувалася в роки розквіту літературного угруповання “Młoda Polska”, в період бунту проти фальшивої міщанської моральності, в роки, коли “штука” була піднята на п’єдестал абсолюту, а місія митця вважалася священною. Неповторна культурна атмосфера того періоду не могла не впливати на молодь, що формувалася в краківському середовищі.

Та літературна атмосфера впливала однаково на мистецьку уяву, естетичну свідомість обох прозаїків, які уважно поставилися до молодопольських програм та естетичних засад. Еволюція художньої свідомості від традиціоналізму до модерних форм прози спостерігається в малій прозі початку ХХ ст. обох митців.

У підрозділі “**Жанрово-стильова своєрідність малої прози Б. Лепкого і В. Оркана на тлі новелістики В. Стефаніка**” підкреслюється, що обидва письменники як сучасники, живучи за однотипних умов, дотримуючись демократичних поглядів, виходили самостійно на подібні теми, практикуючи в ранніх творах традиційні принципи художнього освітлення дійсності. Знайомство з новими естетичними гаслами сприяло їх творчій еволюції. Ранніх творів вони (особливо Б. Лепкий) згодом не передруковували. А в пізніших помітно жанрово-стильову еволюцію, яка відбувалася в

¹ Лепкий Б. Твори: В 2 т. – К.: Наукова думка, 1997. – Т.1. Поетичні твори. Прозові твори. Мемуари. / Упоряд., автор вступної статті та приміток Ф.П.Погребенник /. – С. 798.

² Лепкий Б. Твори: В 2 т. – К.: Наукова думка, 1997. – Т.1. Поетичні твори. Прозові твори. Мемуари. / Упоряд., автор вступної статті та приміток Ф.П.Погребенник /. – С. 799.

руслі оновлення прози, зумовленого взаємодією нових естетичних течій модернізму – неоромантизму, імпресіонізму, символізму.

Суб'єктивізація відтвореного зовнішнього світу, урізноманітнення нарративної техніки, композиційні і жанрові пошуки – це той шлях, на який стала тодішня європейська проза. Цю тенденцію найвиразніше виявив В. Стефанік. Торкнулася вона різною мірою і Б. Лепкого та В. Оркана.

Б. Лепкий недаремно радив критикам не шукати генези своїх творів у чужих літературних візрцях. Він, як письменник, розумів, що будь-який літературний чи життєвий факт виступає для справжнього творця тільки поштовхом, імпульсом для власної уяви, в якій розгортається художній світ.

Якої б тематики не торкався В. Оркан (з життя селян, інтелігенції, філософсько-алегоричної), ідейно-проблемний пафос його малої прози, по суті, вкладається в кредо, сформульоване Б. Лепким, – “тільки плекання гуманних почувань”... може зменшити конфлікт між людьми. Про це також свідчать оповідання Б. Лепкого, що “спираються на народному повір'ю” (“Мати”, “Кара”), і ті, що вирости зі спостережень за життям, і виникли на документальній основі (“Дідусь”, “Нездада п'ятка”, “Над ставом”, “Настя”, “Скапи”, “Гусій”), і ті, де ставляться моральні проблеми на сюжетах і образах з життя тварин (“Босій” та ін.), і ті, що написані як “поезія в прозі”. Б. Лепкий і В. Оркан не відходили від “реалістичної образності, націленої на відображення доволішиньої дійсності в її конкретних історичних формах” до “умовних, алегоричних і символічних образів”, як узагальнює Н. Буркалець, а відразу синтезували елементи, що були інспіровані різними творчими напрямками. Обидва письменники успадкували від реалізму доби позитивізму спостережливість, заклопотаність проблемами своїх народів, осмислення причин соціально-психологічних конфліктів, але вийшли далеко за ці сфери зацікавлень, особливо в розкритті внутрішнього світу героїв, у використанні засобів поезики символізму та імпресіонізму, в урізноманітненні жанрової системи малої прози. Їхня подібність виразніше окреслюється на тлі новелістики Василя Стефаніка.

У В. Стефаніка, В. Оркана, Б. Лепкого тема землі є наскрізною, але в жанрово-стильовому аспекті вона представлена своєрідно. У Стефаніка вона не вийшла поза структурні межі новели, хоча тільки одна з новел має назву “Вона – земля”. Проте лейтмотив землі проймає більшість Стефанікових творів і дуже гостро постає в новелі “Межа” (1927), присвяченій М. Хвильовому. В. Оркана проблема землі, покрайної межами, постає в циклі “Nad urwiskiem” (дві новели), назва якого дала найменування другій збірці. Проте опозиція “земля - людина” є основою сюжету повістей (власне романів) цього письменника “Komorniki” (1900), “W roztokach” (1903). Подібна ситуація спостерігається і в Б. Лепкого, в ранніх оповіданнях якого мотив землі, її розмежування і перерозподілу проходить серед інших в ряді творів (досить своєрідно в новелі “Підписався” (1899),

зате стане центральним у повісті (також власне романі) “Під тихий вечір” (1923) і конструктивним у “Веселці над пустарем” (1930)).

Третій розділ **“Типологічні відповідності у соціально-психологічних повістях (романах) В. Оркана і Б. Лепкого”** присвячений докладному зіставленню великих прозових епічних творів В. Оркана “В розтоках” і “Веселка над пустарем” Б. Лепкого в контексті оновлення літератури ХХ ст.

Теоретичні питання акцентуються в підрозділі **“Еволюція жанру повісті (роману) у період модернізму”**. Дисертант виходить з того, що протягом другої половини ХІХ – початку ХХ століття в європейській літературі виділилися дві тенденції: 1) романізація прози, внаслідок чого роман з його всеохопною сюжетно-композиційною системою став найбільш придатним до глибокого, об’ємного, яскравого моделювання найскладніших психічних процесів і 2) новелізація роману, яка спирається на синтезованість і взаємопроникнення різних форм, способів освоєння людської сутності, на взаємодію свідомих і підсвідомих, раціональних та ірраціональних елементів духовного світу людини, внаслідок чого романи ставали стислими, фрагментарно-розімкнутими, сповненими умовностей і т.д. І в одній, і в другій тенденціях зросла питома вага не міметичного, а творчо-експериментального начала. Художній світ епічної прози (оповідань, новел, повістей, романів) все більше ставав фікційним, а не достовірно-відображальним, він, по суті, був образною моделлю ідеологічно-світоглядних пошуків його творців, моделлю духовного самовираження письменників. Тому ранні модерністи, які в період антипозитивістського перелому надавали перевагу ліриці, мали нехіль до повістувальних жанрів традиційного характеру, а відтак піддавали свою прозу суб’єктивізації і ліризації.

Повістєво-романна ситуація, система жанрів епічної прози, яку застали молоді В. Оркан і Б. Лепкий, включаючись у літературний процес, служить для дисертанта тим “полем відношень”, в якому зіставляються такі їх твори, як “W roztokach” і “Веселка над пустарем”.

Підставою для їх типологічного зіставлення є три фактори: 1) контактні зв’язки авторів, які стежили за творчістю один одного, посідали подібні ідейно-естетичні позиції; 2) однотипні конфлікти, зумовлені виступом представника нового покоління проти сільського вїйта, авторитарність якого спирається на потурання відданих йому “радних” і підтримку повітового старости; 3) у жанровій сумірності.

Порівнюючи **проблематику, концепцію героя, поетику повістей/романів “В розтоках” В. Оркана і “Веселка над пустарем” Б. Лепкого**, відзначаємо, що художній світ роману “В розтоках” співвіднесений з конкретно-історичним регіоном Польщі – Підгаллям. Відавторський наратор, всі ті людські постаті, яких наратор представляє читачам, згадують реальні географічні об’єкти – гори, ріки і міста. Пам’ять всезнаючого розповідача справді епічна, бо сполучає інформацію – перекази і легенди – про найдавніші часи, старовинні роди і постійно нагадує читачам

про те, що було в давнину, колись, зіставляючи з ним “тепер” і “сьогодні”. У цьому зіставленні наратор оцінює історичну перспективу.

Із структури такого художнього світу, який стабільно закорінений в гірське село і численні розтоки, і ніхто з його учасників не виходить за окреслені ним межі, куди ззовні також ніхто не прибуває, – видно, що в творі конструктивну роль відіграє духовний світ героя, авторська концепція його особистості. Про це свідчить також співвідношення мовних партій розповідача і головного персонажа, пряма мова якого заповнює текст твору майже такою мірою, як мовлення наратора.

В. Оркан створив неоромантичний тип героя (Франека Ракочі), який хоче самотужки і саможертвно ошчасливити покривджених людей, відстояти й утвердити справедливість.

У перспективі подібного типу концепції людини і міжособистісних стосунків виразнішими постають основи і засади художнього світу повісті “Веселка над пустарем” Б. Лепкого. Локалізація його художнього світу також спроектована з допомогою конкретних географічних координат, які є референтними з рідним краєм автора. Головний герой повісті Б. Лепкого Петро Шагай, на відміну від Франека Ракочі Оркана, зустрівшись на життєвому шляху з противником в особі типового за тих умов вїйта-деспота, виробив іншу філософію і стратегію боротьби, хоча виходив з подібних спостережень і передумов. Шагай після багатьох розмов з священником Лемішем, який також розгорнув активну просвітницьку діяльність у сусідньому селі, після суперечок з вїйтом про роль школи, інтелігенції в громаді глибше викладає основні засади свого світогляду. Вони й становлять програму боротьби за перебудову громадського життя, боротьби з всевладдям вїйта.

Ширша концептуально-світоглядна база героїв Лепкого, інша структура системи персонажів повісті “Веселка над пустарем” спричинили інший характер її фабули, будову і функції сюжету. У Лепкого фабула розбудована значно докладніше, сюжет включає більше мотивів, перипетій. Така структура художнього світу своїми однотипними компонентами щодо структури роману В. Оркана і тими, якими виходить поза неї, несе в собі значно більше ідейно-художніх проблем, пропонує читачам складнішу смислову семантику, зокрема, і зі сфери мистецтва, його сутності й національної своєрідності.

І все ж при всіх закономірних відмінностях художніх світів обох письменників у творах, що розглядаються в дисертації, зустрічається чимало подібних наскрізних концептів. Найголовніший з-поміж них концепт щастя в душі вільної людини. До якого б соціального стану доля не прилучила особистість, в її душі може бути повнота щастя або пустка. З цього погляду Б. Лепкий немовби підхоплює і продовжує проблематику роману “В розтоках” і в новій ситуації веде діалог з його автором. Саме про це йдеться в підрозділі **3.3. “Відображення подій першої світової війни у творчості Б. Лепкого і В. Оркана”**.

Дисертант підкреслює, що обидва письменники були мимоволі втягнуті в її перипетії, але свідомо брали в ній активну, хоча різну за характером, участь. Б. Лепкий був безпосередньо

зв'язаний з формуванням ідеології українського січового стрілецтва, відверто став на позиції підтримки боротьби за українську незалежну державу; В. Оркан служив у лавах польських легіонів і відповідно підтримав формування польської самостійної держави. Однак польсько-українська війна 1918 – 1920 рр. не підірвала основ дружби письменників. Вони в своїх творах не тільки схвально відбивали зусилля власних народів до виборювання національної державності, критикуючи експансію як царату, так і більшовизму, а й критично осмислювали негативні явища в національному середовищі. Це зумовило збільшення питомої ваги публіцистичності в їх творчості. Пряма мова, чітке вираження ідейних позицій письменників виявилася в репортажному творі В. Оркана “Drogą czwartaków”, в газетних публікаціях Б. Лепкого, в їх оповіданнях, нарисах, написаних безпосередньо під час війни і невдовзі після її закінчення.

У Лепкого з цього погляду виділяються новела “У таборі” і повість “Зірка”. В Оркана – цикл своєрідних нарисів-послань “Листи з села”. Це дає підстави говорити про **діалоговість творчості Б. Лепкого міжвоєнного періоду в контексті його особистих взаємин з В. Орканом і нових українсько-польських відносин**. Після повернення Б. Лепкого до Кракова 1925 року посилюються, частішають контактні зв'язки письменників і стають помітнішими типологічні збіги в їх творчості. Це виявляється в тому, що польський та український письменники органічно не сприймали ідеології і практики більшовизму; водночас розробляли тематику з сучасного їм життя і національної історії, звертаючи увагу на моменти взаєморозуміння в міжнаціональних стосунках (прозовий цикл Б. Лепкого про Мазепу, історична повість В. Оркана “Костка Наперський”). З цього погляду заслуговує на особливу увагу повість-казка Б. Лепкого “Під тихий вечір”, у якій він художньо втілює ідею В. Липинського про долю і роль польської шляхти українського походження. Концепція реполонізації такої шляхти, повернення її в рідне середовище, яка визначила структуру художнього світу повісті, була своєрідною “реплікою” Лепкого в творчому діалозі на тему розв'язання українсько-польського конфлікту.

Концептуальне зіставлення художніх світів В. Оркана і Б. Лепкого на підставі текстів їх творів романного типу (“W roztokach” і “Веселка над пустарем”), публікації яких розділено періодом у майже 30 років, може завершитись після врахування світоглядної еволюції польського письменника і нового досвіду Б. Лепкого.

В. Оркан від ідеї колективізму, яку сповідував його герой Франек Ракочі на межі століття, перейшов до утвердження ідей духовного вдосконалення кожної особистості, незалежно від класово-станового статусу, до ідеї про роль “калібру душі” людини в зміні суспільного ладу.

Подібні ідеї були програмою просвітньої діяльності героя Б. Лепкого – Шагая, який виношував задуми вдосконалення парламентаризму, освіти, нової ролі інтелігенції в суспільстві, зокрема на селі.

Стратегія поведінки таких героїв Б. Лепкого, як Хмелинський (“Під тихий вечір”) , Шагай (“Веселка над пустарем”), її концептуальне навантаження ставали виявом опозиції Б. Лепкого до більшовицької політики на селі (утопічної віри в колективізацію). І в цьому спрямуванні прози українського письменника вона також була суголосною з пафосом творчості В. Оркана останнього періоду його творчості.

Гостра критика історичної прози Б. Лепкого в УРСР ще в 30-ті роки, неприйняття всієї спадщини цього письменника в колишньому СРСР і, навпаки, підтримка діяльності Б. Лепкого в міжвоєнній Польщі, переклад там його трилогії “Мазепа”, реабілітація постаті і творчості Лепкого в післявоєнній Польщі, що відбулася значно раніше, ніж в Україні, – все це свідчить про важливу роль Б. Лепкого в оновленні та поглибленні українсько-польських відносин на гуманістично-демократичній основі, протилежній духові більшовизму.

У **Висновках** стисло підбито підсумки дослідження.

Основні положення дисертації викладені у публікаціях:

1. Поезія Богдана Лепкого в оцінці польських критиків // Українсько-польський симпозиум “Проблеми трансформації в гуманітарній, соціально-економічній та науково-освітній сферах” (Збірник тез). – Тернопіль, 16 – 20 червня 1997. – С. 55-56.

2. Про потребу нового дослідження ролі Богдана Лепкого в українсько-польських літературних стосунках // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Вип. II. Серія: Літературознавство: Зб. наук. праць / За заг. ред. проф. Р. Т. Гром’яка. – Тернопіль, 1998. – С. 228-233.

3. Богдан Лепкий у літературно-мистецькому середовищі Кракова // Творчість Богдана Лепкого в контексті європейської культури ХХ століття (Матеріали Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 125-річчю від дня народження письменника). – Тернопіль, 1998. – С. 124-126.

4. Виступ Богдана Лепкого у сенаті Речі Посполитої // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Вип. III. – Серія: Літературознавство: Зб. наук. праць / За заг. ред. проф. Р. Т. Гром’яка. – Тернопіль, 1998. – С. 276-284.

5. Богдан Лепкий про візію Петра Першого і Петербурга у творах Пушкіна, Міцкевича і Шевченка // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Вип. IV. Серія: Літературознавство: Зб. наук. праць / За заг. ред. проф. Р. Т. Гром’яка. – Тернопіль, 1999. – С. 36-41.

6. Деякі генетико-типологічні аспекти інтерпретації малої прози Б. Лепкого та В. Оркана // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Вип. V. Серія:

Літературознавство: Зб. наук. праць / За заг. ред. проф. Р. Т. Гром'яка. – Тернопіль, 1999. – С. 292-299.

7. Структура літературного життя в Галичині і творча активність Богдана Лепкого // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Вип. УІІІ. Серія: Літературознавство: Зб. наук. праць / За заг. ред. проф. Р. Т. Гром'яка. – Тернопіль, 2000. – С. 245-252.

8. Богдан Лепкий і Владислав Оркан: дружба митців і творчий діалог. – Тернопіль, 2000. – 136 с.

Анотація

Царик О. М. Творчість Богдана Лепкого в українсько-польських літературних взаєминах 1899 – 1941рр.

Дисертація на здобуття вченого ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.05. – порівняльне літературознавство. Тернопіль, 2001. – Рукопис.

У праці характеризується роль Богдана Лепкого в українсько-польських літературних взаєминах крізь призму літературних стосунків українських письменників Василя Стефаника і Богдана Лепкого з польським митцем Владиславом Орканом. Аналізуються типологічні перегуки і відповідності малої прози Б. Лепкого та В. Оркана на проблемно-тематичному і жанрово-стильовому рівнях на тлі новелістики В. Стефаника. Зроблено типологічні зіставлення повістей “Веселка над пустарем” та “В розтоках” в аспекті концепції героя та оновлення жанрової структури.

Ключові слова: українсько-польські зв'язки, літературне життя, поля відношень, діалоговість, впливи, типологічні відповідності.

Summary

Tsaryk O. M. The creative activity of Bogdan Lepky in ukrainian-polish literary interactions in 1899 – 1941.

Dissertation for the Candidate of Science (Philology) degree in specialty 10. 01. 05 – comparative literary criticism. Ternopil, 2001. – Manuscript.

The role of Bogdan Lepky in Ukrainian-polish literary interactions on the basis of literary contacts of Ukrainian writers Vasyl Stephanyk and Bogdan Lepky with the polish artist Vladyslav Orkan is characterised in the work. The typological similarities and correspondences of short stories of B. Lepky and V. Orkan at problematical-thematic and genre-style levels on the prose phone of V. Stephanyk are analysed. The typological comparison of the novels “Veselka nad pustarem” (“The Rainbow above wasteground”)

and “V rostokah” (“In Dripping Streams”) in the aspect of hero conception and renewal of genre structure is made in the work.

Key words: ukrainian-polish relations, literary life, fields of relations, dialogue, influences, typological correspondences.

Аннотация

Царик О. М. Творчество Богдана Лепкого в украинско-польских литературных взаимоотношениях 1899 – 1941 гг.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.05.– сравнительное литературоведение. Тернополь, 2001.– Рукопись.

В работе дана характеристика роли Богдана Лепкого в украинско-польских взаимоотношениях сквозь призму его литературных контактов с украинским писателем Василем Стефаником и польским писателем Владиславом Орканом. Анализируются типологические соответствия малой прозы Б. Лепкого и В. Оркана на проблемно-тематическом и жанрово-стилевом уровнях на фоне новелистики В. Стефаника. Исследование показало, что малая проза Б. Лепкого в жанрово-стилевом аспекте типологически ближе к новелистике В. Оркана, чем к прозе В. Стефаника. Сопоставлены повести (собственно романы) “Веселка над пустарем” (“Радуга над пустырем”) Б. Лепкого и “W roztokach” (“В оврагах”) В. Оркана в аспекте концепции героя и обновления их жанровой структуры.

Роман Б.Лепкого, написанный спустя тридцать лет после публикации произведения В.Оркана, завершает творческий диалог писателей по коренным общественно-политическим и эстетическим вопросам, занимавших авторов.

Введены в научный обиход малоизвестные архивные материалы, устранены купюры в письмах В.Оркана, цитировавшихся до сих пор в Украине; впервые анализируются произведения различных жанров украинского и польского писателей, написанные в период Первой мировой войны, реинтерпритировано их идейно-смысловое содержание.

Обоснован вывод, что сущность роли Богдана Лепкого в украинско-польских связях в период 1899-1941 гг. XX века состояла не только в пропаганде украинской культуры в Польше (и наоборот), но и в углублении, обновлении польско-украинского диалога на принципах гуманизма и демократизма – на основе, противоположной духу большевизма.

Ключевые слова: украинско-польские связи, литературная жизнь, поля отношений, диалогичность, влияния, типологические соответствия.

Папір друкарський. Друк - Reso. Гарнітура Times.

Друк. арк. — 1,0. Зам. № 069. Наклад 100 прим.

Редакційно-видавничий відділ
Тернопільського державного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка,
46027, м. Тернопіль, вул. М. Кривоноса, 2, тел. 33 – 50 – 55
Свідоцтво про реєстрацію ТР №241, від 18.11.97